

MIKOVINYI SÁMUEL
FÖLDTANI DOKTORI ISKOLA

A doktori iskola vezetője:
Dr. h.c. mult. Dr. Kovács Ferenc
akadémikus

AZ EURÓPAI KÖZÉPSŐ FELSZŐ-PALEOLITIKUM
ŐSKÖRNYEZETI VISZONYAINAK VIZSGÁLATA A
GRAVETTI-KULTÚRA ÖSSZEFÜGGÉSÉBEN

A vénusz szobrok szerepe egy régészeti kultúra életútjának
bemutatásánál

írta:
Bereczki Ágnes
Okl. történelem szakos bölcsész

Kutatóhely:
Miskolci Egyetem
Műszaki Földtudományi Kar
Ős- és Ókortörténeti Tanszék

Tudományos vezetők: **Dr. Ringer Árpád**
a földtudományok kandidátusa, egyetemi docens
Hajdúné Dr. Molnár Katalin
a földtudomány kandidátusa, egyetemi docens

2006.

Doktori értekezés tézisei

AZ EURÓPAI KÖZÉPSŐ FELSZŐ-PALEOLITIKUM ŐSKÖRNYEZETI VISZONYAINAK VIZSGÁLATA A GRAVETTI-KULTÚRA ÖSSZEFÜGGÉSÉBEN

**A vénusz szobrok szerepe egy régészeti kultúra életútjának
bemutatásánál**

**írta:
Bereczki Ágnes**

Miskolc, 2006.

I. A kitűzött kutatási feladatok ismertetése

A dolgozat a felső-paleolitikum kutatásában két alapvető területen jelenlevő hiányosságok pótlására törekedett:

1. Ezen időszak környezeti és éghajlati viszonyainak a régészeti adatokkal való korrelálására, kronológiai rendszerbe foglalására, a különböző kutatócsoportok által kidolgozott eredmények összegzésére és a kutatásban használt fogalmak egységesítésére. Ezek ismeretében válnak értelmezhetővé ugyanis a régészeti kultúrák tér- és időbeli elterjedésének adatai. A felső-paleolit kori közösségek ugyanis tökéletes interakcióban voltak a környezetükkel, amelyek az éghajlati tényezőkkel összefüggő változásai azonnal hatással voltak az embercsoportokra.

Az általunk vizsgált korszak a felső-paleolitikum középső része, amelyet a nemzetközi kutatása középső felső-paleolitikumnak nevez (Middle Upper Palaeolithic / „MUP”), amely kb. a 30-20 BP közötti időszakot öleli fel, ez az időszak az egész Európában elterjedt Gravetti-kultúra jelenlétével jellemezhető. Területi csoportjainak egymáshoz való viszonyát a korábbi kutatás rejtélyes „mozaiknak” tartotta, ezen paleogeográfiai adatok figyelembevételével azonban felvázolható a közöttük levő kapcsolatrendszer.

2. A másik újdonság a régészeti leletanyag egy eddig mellőzött részterületének az objektív vizsgálata. A hagyományos szemléletmód szerint a felső-paleolitikum kutatása a kőeszközök tipológiai tanulmányozásán alapszik. A dolgozat ezzel szemben a művészeti alkotások kultúrajelző szerepére mutat rá. Legfőképpen a tárgyaknak az interpretáción túlmutató szerepére szeretnénk felhívni a figyelmet. Jelen esetben a vénusz szobrokat alkalmazzuk a Gravetti-kultúra tér- és időbeli elterjedésének jelzőjeként. A szobrokat immár nem l’ art pour l’ art művészeti alkotásokként kezeli, hanem az azokat megalkotó kultúra útjelzőiként, ezeken keresztül vizsgálja a Gravetti kultúrkör életútját és változásait. Ez a módszer más művészeti alkotás típusok és más régészeti kultúrák vizsgálatára is alkalmazható a későbbiekben..

I.1. A kultúra területi csoportjainak környezeti keretbe foglalása

A dolgozatban az egyik legfontosabb szempont az, hogy a környezeti változásokat nem lehet figyelmen kívül hagyni a felső-paleolitikus kultúrák vizsgálatánál. Egyrészt az

anyagi és szellemi kultúra módosulásának a fő tényezője, másrésről pedig a népességmozgások kiváltója is, amelynek hatására a kulturális tradíciók mindig újabb területekre jutnak el. A régészeti kutatás ezidáig nem fektetett kellő hangsúlyt a paleogeográfiai viszonyok vizsgálatára, amelynek az emberi közösségekre gyakorolt hatása jelentősebb volt, mint azt korábban gondolták. A modern kutatási igényeknek a „statikus kultúra” szemléletmódja helyett a folyamatosan változó, környezet által állandóan módosuló kultúra-felfogás felel meg.

Az őskori embert a környezetével szoros összefüggésben kell vizsgálnunk, mert életét és gondolkodását alapvetően a természeti és kulturális környezetével való interakciója határozta meg.¹ Ez a szemléletmód a 20. század közepe óta jelen van a tudományos gondolkodásmódban. M. Otte újszerű elképzelése az volt az 1980-as években, hogy a kultúra kutatásának sok részterületén meglevő eredményt (tipológiai, környezeti, éghajlati) egy „táblázatba” kellene foglalni, hogy az eddig összegyűjtött adatokat teljes összefüggésükben lehessen vizsgálni.² Jelen dolgozat ezt a feladatot vállalta fel egy kis tématerületen, nevezetesen a klímaváltozások és a Gravetti-kultúra területi csoportjainak vándorlásai közötti összefüggések bemutatását a vénusz szobrok segítségével.

I.2. A Gravetti kultúrtömb területi csoportjai közötti kapcsolatok kronológiai vizsgálata a vénuszok alapján

A gravetti vénusz szobrok a kultúra jelenlétét jól körülhatárolják. Az eszközkészlet típusai ugyanis időről időre változtak, átalakultak, kicserélődtek; a vénuszok azonban több mint 10000 éven át jelen voltak a kultúra által lakott térségben. Ahol ezek a női figurák feltűntek, ott biztosan jelen volt a Gravetti tömb, ha az anyagi kultúra más területein nem is egyértelmű a hasonlóság. A szobrokat tehát a kultúra terjedési útvonalaik és kronológiai helyzetének bizonyítására használjuk majd.

A dolgozat vezérfonalaként olyan gondolatok fogalmazódtak meg, amelyeknek a végigkövetésével nyilvánvalóvá válik, hogy a szobrok saját intellektuális jelentésükön túl

¹ LWOFF 1968.: Stratigraphie culturelle comparée de quelques objets d'art du paléolithique européen
Archéocivilisation 5: 4-20. (6.)

² OTTE 1985.: Le Gravettien en Europe
L'Anthropologie 89.: 479-503. (481.)

(amellyel valószínűleg reménytelen foglalkozni), másra is használhatók. Kísérlet igaz történt a figurák körüli terminológiai és interpretációs zűrzavar rendszerezésére egy kutatástörténeti bevezető keretein belül, a fő célkitűzés azonban az, hogy a megalkotó Gravetti-kultúra terjedésének útjelzőjeként használhatók legyenek. Az így kapott vándorlási útvonalak és azok időpontjai ezáltal összevethetők lesznek más módszerek által kínált megoldási kísérletekkel. Egy hátránya azonban van ennek a vizsgálati módszernek. Nevezetesen az, hogy a Gravetti kultúrának csak az úgynevezett „szoborhorizontjához” tartozó fáciéseinek tér- és időbeli helyzetét jelölhetjük ki ezáltal.

II. Az elvégzett vizsgálatok leírása, az alkalmazott vizsgálati és értékelési módszerek

II.1. A MUP kronológiai – klimatológiai keretbe foglalása

Ahhoz, hogy a középső felső-paleolitikum régészeti leletei összehasonlíthatóvá váljanak a vizsgált térségben, egy megfelelő kronológiai-klimatológiai keretet kell megteremteni/összeállítani. Nagyon nagyon érzékeny pont a felső-paleolitikum kutatásában, hogy a régészek minden térségben eltérő fogalmakat használnak az éghajlati szakaszok megnevezésére. Legelső feladatként tehát ezeknek a fogalmaknak az összevetésére, egységesítésére tettünk írásra. Ezt egy kronológiai táblázat formájában alakítottuk ki (1. ábra), az évezredekre bontott táblázatban a stadiális/ interstadiális szakaszok különböző elnevezési rendszerei szerepelnek egymással párhuzamosítva. Mi ezek közül a nyugat-európai rendszerhez (1. ábra 5. oszlop) igazodunk, a későbbiekben ezt vesszük alapul, az egész dolgozatban ebbe a rendszerbe tagoltuk be a lelőhelyeket.

Ennek az az előnye, hogy a különböző fogalmi rendszerekben gondolkodó és fogalmazó kutatók eredményeit immár egy egységes rendszerbe tudjuk majd helyezni és összevethetővé válnak.

Ennek az egységes keretnek a kialakítása után sor került a különböző éghajlati szakaszok jellemzésére. Erre azért van szükség, mert mint említettük, a vadász-gazdálkodást folytató közösségek teljes mértékben a környezetüktől függtek, annak változásaitól, elsősorban az állatfajok vándorlásai miatt.

II.2. A területi csoportok egymáshoz való kronológiai és rokoni kapcsolatainak összefoglalása

Ennek az összegzésnek az a célja és haszna, hogy a Gravetti-kultúra területi csoportjainak egymáshoz viszonyított időbeliségét meghatározzuk és beillesztjük ezeket a már felvázolt éghajlati-időrendi táblázatba. Ebben a rendszerben gondolkodva megerősíthetjük, egyes korábban feltételezett rokoni és leszármazási kapcsolatok létjogosultságát, mivel ezeket a következtetéseket ezidáig jórészt csak az anyagi kultúra

hasonlósága alapján vonták le. A modern kutatás igényeinek az interdiszciplináris vizsgálatok felelnek meg, tehát a különböző régészeti anyagok összehasonlításához nem csak a feltárt leletek (jórészt kőeszközök) összevetése szükséges, hanem emellett a C¹⁴ vizsgálatok, a rétegtan és a szerves eredetű maradványok vizsgálati eredményeinek összegzése szükségeltetik.

II.3. a művészeti alkotások (vénuszok) bevonása ebbe a komplex táblázatba

A következő vizsgálandó tényező egy a művészeti alkotások körébe tartozó tárgycsoport, nevezetesen a vénusz szobrok. Ez egy teljesen új irányzat a kultúra kialakulásának és fejlődésének vizsgálatában. A művészeti alkotásokat ezidáig ugyanis nem sorolták azon leletek közé, amelyekkel a kultúra fejlődését és terjedését vizsgálni lehet.

Ám hogy ezt megtehessük, elsőként a szobrok rendszerezésére, az információk összegzésére és interpretációtól mentes korrekt elemzésére volt szükség. A munka első fázisa egy katalógus elkészítése volt, a cél egy egyszerű és könnyen használható katalógizálási rendszer bevezetése volt.

Ha azt a hipotézist fogadjuk el, hogy a Gravetti-kultúra több egymástól független tradíció alapjain bontakozott ki, akkor nehéz megmagyarázni a földrajzi csoportok közötti nagy hasonlóságokat a szobrokon és egy-egy területen a többféle, máshol is jelenlevő típusok egyidejű jelenlétét.

Kronológiai megfontolások alapján azt mondhatjuk, hogy az információk, a szoborkészítés eszméje, megjelenési formái, különböző időhorizontokban voltak jelen az egyes területeken. A geográfiai tényezők alapján levezethetőnek látjuk az egyes szoborkészítési hagyományok egyik területi csoporttól a másik felé terjedését.

III. A tudományos eredmények összefoglalása, a tézisek megfogalmazása, az eredmények hasznosítási lehetőségei

III.1. Paleogeográfiai kutatások – a korábbi eredmények összefoglalása

1. tétel: Az őskörnyezeti kutatások eredményei hozzásegítenek az anyagi kultúra besorolásának és a kormeghatározási adatok bizonytalanságainak tisztázásához. Ezenkívül megbízható időrendi keretet biztosítanak a lelőhelyek kronológiai sorba rendezéséhez.

Egy összefoglaló táblázat (1. ábra) biztosítja a leginkább megfelelő formát a Gravetti-kultúra korát felölelő (30-15000 BP között) kronológiai és éghajlati szakaszok szemléltetéséhez. A táblázatban egymás mellett szerepelnek a különböző kutatócsoportok által használt fogalmak. Ez azért fontos, mert mind a nyugat-, mind a közép-, mind pedig a kelet-európai régészek más megnevezéseket használnak a különböző fázisokra, amelyeknek néhány esetben még az időhatárai sem egyeznek meg. Ha az egész gravetti korszakkal szeretnénk foglalkozni és a kultúra egész térbeli kiterjedésre vonatkozóan tájékozódni, egy nagy fogalmi zűrzavarban találjuk magunkat. A 1. ábra erre próbál megoldást kínálni. A különböző éghajlati fázis felosztási rendszerek összehasonlítása szerepel itt, ami természetesen csak egy elméleti összegzés, hiszen a különböző régiókban a klímaszakaszok egymástól időbeli eltéréssel léteztek. A 1. ábra csupán a különböző éghajlati szakaszok elnevezéseinek összehasonlítására szolgál.

ox. izot. szakasz*	**Würm	*Plen iglac.	idő (BP)	Nyugat-Európa	Közép- Európa	Kelet-Európa		Szibéria		
OIS 2 (24-16000 BP)	W IV	tardiglaciális (III.)	10000	<i>Dryas III.</i> Alleröd <i>Dryas II.</i> Bölling		Késői Valdai (24-10000)			Noril'sk interstadiális	
			15000	<i>Dryas I.</i>						
		pleniglaciális B (II.)	16000	Angles (16000)	G 7***					Ostachkovo glaciális (24-18000)
			17000	Lascaux (17000)						
			18000	<i>Laugrie – Lascaux</i>	G 6***					
			19000	Laugrie (19- 18000)						
			20000	LGM (22-20000)						
			21000							
	22000	G 1 ***								
	W III/IV	23000			Briansk (27-24000)					
		24000	Tursac (24-23000)	PK 2 ***						
		WIII	25000	<i>Maisières - Tursac</i> stadiális			Karguin interglaciális (60-25000)	Lipovo- Novoselovo interstadiális		
			26000							
			27000	Maisières / Kesselt (28-27000)		PK 1 ***			Középső Valdai (55-24 BP)	???
		28000								
interpleniglaciális II. (I.) (35000 BP-től)		29000	<i>Arcy - Maisières</i> stadiális	Középső Valdai (55-24 BP)			Konoschel'e interstadiális (30-29000)			
	30000	Arcy / Denekeamp / Stillfried B (32-30000)								
	31000									
- OIS 3 (57-24 BP)										

*75000-58000 Alsó Pleniglaciális (OIS 4), 57-24000 interpleniglaciális (OIS 3)

Az évszámok szerinti besorolás alapja: Bosselin & Djindjian 1996., az interstadiális szakaszokat vastag betűvel jelöltük, a stadiálisokat pedig dőlt betűkkel

**a Würm periodizáció már nem használatos, viszont a régebbi ásatásoknál ezt a besorolást alkalmazták túlnyomó részben, ezért tüntetjük fel ezt is

***a közép-európai felosztási kísérlet a Dolní-V estonice-i rétegsor elnevezéseire alapul

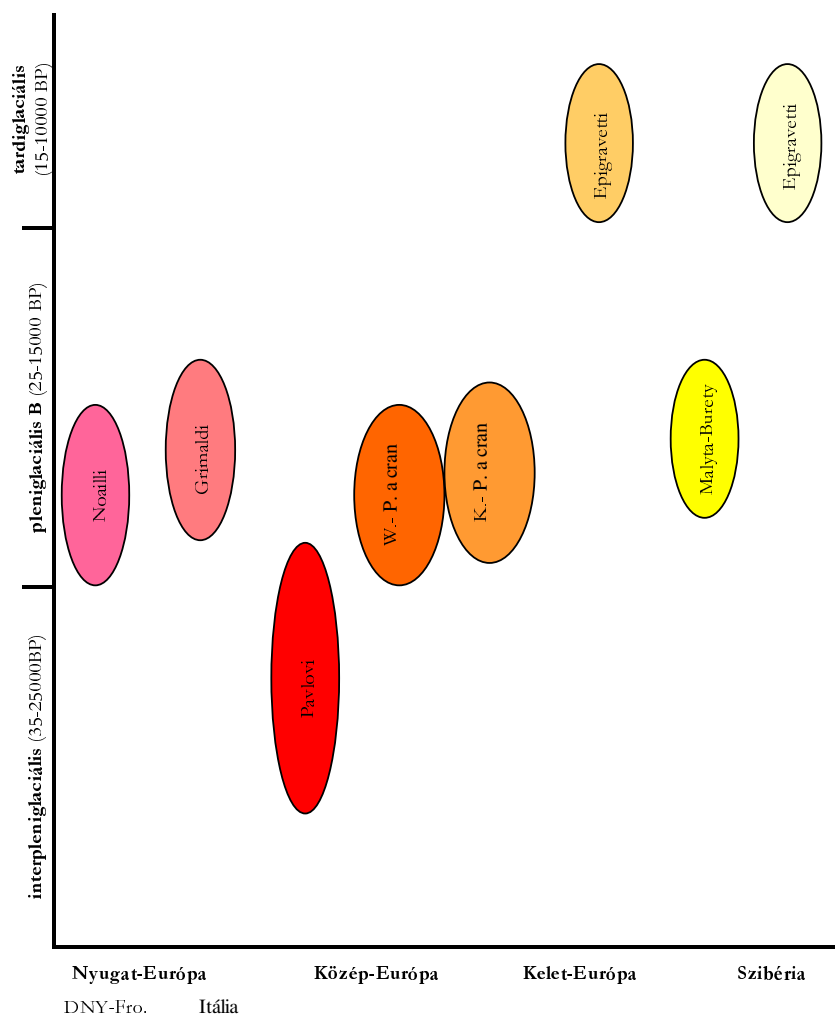
1. ábra. A Gravetti-kultúra korát felölölő éghajlati szakaszok különböző szempontok alapján történő felosztásának áttekintő táblázata

2. tézis: A 30-15000 BP közötti időszak éghajlati és biogeográfiai változásai összefüggésbe hozhatók a gravetti kultúra szobros területi csoportjainak tér- és időbeli megjelenésével.

A felső-paleolitikum kronológiai tagolása éghajlati fázisokhoz köthető. Az a tény már régóta ismert, hogy az őstörténeti vadásznépek az éghajlati változásokra igen érzékenyen reagáltak, hiszen ezek jelentős ökológiai átalakulásokkal jártak (pl. állatmigrációk), amelyek a csoportokat is elmozdították lakóhelyükről. A rendszerező táblázatok tanulságai alapján azt mondhatjuk el, hogy a Gravetti-kultúra területi egységeinek fel- és eltűnése egy-egy régióból minden esetben teljes összhangban van a klimatikus változásokkal. A 2. ábrán a kultúra csoportjainak tér-és időbeli jelenléte látható. A disszertációban részletesen szó esik azokról a geográfiai tényezőkről, amelyek meghatározták ezeknek a vándorlásoknak az útirányát és a megtelepedések helyszíneit.

A tartalom mellett néhány szót arról is kell ejteni, hogy formailag is igyekeztünk megfelelő megfelelő megjelenítési módot találni az információk szemléltetésére. A dolgozaton végigvonuló általános szín-, szám- és grafikai jelölési rendszer a könnyebb követhetőséget hivatott szolgálni.

A színek közötti hasonlóság a csoportok közötti rokonság fokára utal (a pirostól a sárga árnyalatai felé – a Gravetti-kultúra keleti csoportjainak, pirostól a lila árnyalatai felé a nyugat-európai kultúrák).

2. ábra A Gravetti kultúrkörbe tartozó kultúrák tér- és időbeli jelenléte

III.2. Régészeti eredmények – új vizsgálati módszer kidolgozása

3. tétel: A gravetti csoportok az értekezésben „periglaciális, vagy mamut-sztyepp”-nek nevezett vegetációs övezetben éltek, amelynek a legnagyobb előnye valószínűleg nem a bőséges élelemforrás, hanem a mozaikos jellege volt. Tehát az a sajátosság, hogy a domborzati viszonyok egy sokszínű biogeográfiai arculat kialakulására adtak lehetőséget.

A kutatást manapság nagyon foglalkoztatja a „gravetti-táj” kérdésköre, vagyis, hogy milyen környezeti feltételek között alakult ki és fejlődött a kultúra. Az értekezés III.

fejezetében igyekeztünk ezt a témát is körbejárni és a biogeográfiai zónák elnevezésének fogalmi sokszínűségben egy kis rendet tenni.

Ezután azzal a kérdéskörrel foglalkoztunk, hogy a vadászcsoporthogyan használták ki a természeti adottságokat. Számba vettük az élelemforrások utáni vándorlások típusait. Ezek közül az éghajlati változásokkal összefüggő, távolabbi térségek felé vezető migrációk jelentőségét emeltük ki és ezeknek a lehetséges útvonalait jelöltük meg. Ezek az útvonalak, ha térképes formában gondolkodunk, pontosan megmutatják, hogy milyen kapcsolat állt fenn a kultúrkör területi csoportjai között.

4. tézis: A Gravetti-kultúra terjedését az éghajlati fázisok függvényében kell szemlélni, nyomait pedig a művészeti alkotások jelenlétével lehet igazolni.

A kultúrák (jelen esetben a Gravetti-kultúra) mozgásait többen vizsgálták már, nyomait általában a kőeszközök hasonlósága alapján állapították meg. Az anyagi kultúra azonban állandó változásban van, mivel szüntelenül alkalmazkodik a külvilág kihívásaihoz és az emberi újító szándékhoz. Ebből a kételyből kifolyólag próbáltunk meg egy másik vizsgálat alá vehető tárgytípust keresni. A legmegfelelőbbnek a művészeti alkotások (a dolgozatban a széles körben elterjedt vénuszok) tűntek, mivel ezek a változó anyagi kultúrával szemben a statikus vallási tradíciók lecsapódásai, amelyek nagyon hosszú időn át változatlan formában voltak jelen egy-egy kultúrában.

Ahhoz, hogy ezeknek a feltételezett vándorlási útvonalaknak valamilyen kézzelfogható bizonyítékát találjuk, a **vénusz szobrokat hívtuk segítségül**, hiszen azok a Gravetti kultúrtömb minden területi egységében megjelentek, szinte változatlan formában. Ezért véltük úgy, hogy általuk összehasonlíthatjuk a csoportokat. Ahhoz, hogy a figurákat ehhez a vizsgálathoz alkalmazni tudjuk, **alapvető jellemzőiket és típusaikat kellett meghatározni** és a későbbiekben használatos fogalmakat tisztázni. A korábbi eredményeket is összegeztük. A területi csoportok és a típusok összevetéséből alakult ki az a táblázat **(4. ábra)**, amelyik megmutatja a Gravetti-kultúra feltételezett elterjedési pályáit és bizonyos esetekben más vizsgált tárgytípusok által megválaszolatlan kérdésekre választ adott (például a Rajnai-Dunai és az Aquitániai csoport közötti kapcsolatra).

5. tézis: A kultúra vénusz szobrai egy a korábbiakhoz képest leegyszerűsített osztályozási rendszerbe helyeztük. A típusok meghatározására, áttekinthető katalógizálására azzal a céllal került sor, hogy a gravettiek által benépesített tér- és időhorizontban a vénuszok elterjedése pontosan körülhatárolható legyen és ezáltal a különböző területek szobrai összehasonlíthatóvá váljanak egymással.

A rendszerezésnél a hangsúlyt - ellentétben más szerzőkkel - nem a stílusbeli és pontos méretbeli hasonlóságon alapuló részletekre helyeztük, hanem egyszerűen a „szemmértékre”. Tehát az alapformáiban hasonló figurákat soroltuk egy kategóriába, így jutottunk el a 3 fő természetes testarányokat mutató (normál, telt, vékony) és a stilizált típushoz.

A katalógusban összegyűjtöttük a kultúrkör jelentősebb alkotásait és ezeket igyekeztünk az adott kategóriákba besorolni, ezt más szerzők ezidáig következetesen még nem tették meg. A dolgozathoz mellékelt katalógus legfőbb érdeme az, hogy a benne szereplő adatok könnyen áttekinthetők. A lelőhelyek besorolása területi csoportonként történt meg, a kronológiai sorrendben (ahol lehetőség volt rá). Más katalógusokban többféle jelölési és számolási rendszer segítségével lehet csak kikeresni a kívánt információkat. Ebben a gyűjteményben viszont a teljesség igénye nélkül a legjelentősebb szobrokat mutatjuk be, egyszerű számozással, mind a lelőhelyet, mind pedig a vénuszokat azonos vizsgálati szempontoknak alávetve.

A figurák közötti hasonlóságokat grafikus jelekkel és a csoportok közötti színárnyalatokkal kívántuk érzékeltetni.

III.3. Régészeti eredmények- A Gravetti-kultúra vénuszok alapján felvázolható fejlődéstörténete

6. tézis: Mind a kultúra genezise, mind pedig terjedési útvonalai igencsak kétségesek a kutatás általános véleménye alapján. Az újabb feltételezések szerint a következő állítások már bizonyítottaknak tekinthetők:

I. A kultúra közép-európai eredetre tekint vissza

II. A pleniglaciális B-ben meginduló éghajlat romlás hatására a kultúra lakosságának jelentős része kelet felé vándorolt

III. Az LGM (Last Glacial Maximum) után a gravetti népesség a nyugati térségben megszűnt, helyét a Magdaléni-kultúra vette át, Kelet-Európában pedig egy újfajta megnyilvánulási formában, Epigravettiként élt tovább.

A dolgozat ezeket az alapvető állításokat a vénuszok vizsgálata alapján is megerősíteni látszik, a 3. ábrán jól követhetők ezek a kulturális változások:

I. A közép-európai Pavlovi-kultúra volt a vénuszok első megjelenésének a helye, ez az interpleniglaciális éghajlati szakasz utolsó harmadában történt (dolgozatban I. periódus).

II. A pleniglaciális B kezdetén ez a közép-európai térség lakhatatlanná vált, egyrészt a zord időjárási viszonyok, másrészt pedig a vadászszákmányul szolgáló állatsordák elvándorlása miatt. A csoportok a régióból a nagy kelet-európai folyóvölgyek felé vették az irányt. Ennek kiváló bizonyítékai a vénusz szobrok is, amelyek a közép-európai kései pavlovi figurákkal (Willendorfi csoport) erős hasonlóságot mutatnak (Kasztyonki kör). A két területi csoportot együtt nevezzük *pointe à crân*, vagy *vállashegyes* horizontnak.

A nyugat-európai területek felé való terjedés a szobrok vizsgálata alapján inkább egy kereskedelmi kapcsolatnak, vagy egy kisebb népcsoport elsodródásának a következménye volt. Ott ugyanis léteztek már egyéb kulturális egységek a pavlovi tradíciók megérkezése előtt is. Vélhetőleg ezeknek a keveredése alakította ki a sajátos dél-nyugat-franciaországi csoportot (Noailli-kultúra), még további változásokat követően pedig az itálieit (Grimaldi-kultúra).

III. Az LGM időszakból nem ismertek gravetti lelőhelyek, így vénuszok sem. A következő, tardiglaciális szakaszban azonban a kelet-európai régióban, ahol amúgy is erősebbek voltak a tradíciók (Kasztyonki-kör), újraéledt a kultúra, a régészek ezt Epigravetti névvel illetik. A szobrok ismét feltűntek, azonban éppúgy, mint az anyagi kultúra más területein, erősen átalakult formában, stilizáltan.

Nyugat-Európában nincs nyoma a továbbélésnek, egy egészen új kulturális egység, a Magdaléni-kultúra népesítette be ezt a területet.

III.4. A módszer alkalmazhatósága

7. tézis: A dolgozat fő eredménye annak a módszernek a kidolgozása, hogy egy tárgytípus (jelen esetben művészeti alkotások) alapján hogyan lehet egy kultúra különböző tér- és időbeli csoportjait és azok kapcsolatrendszerét vizsgálhatóvá tenni.

Az adatok összegzésével és rendszerezésével választ kapunk sok olyan kérdésre, amelyet az eddigi vizsgálati szempontokkal és kutatási módszerekkel nem sikerült megmagyarázni. A környezeti tényezők változásnak dinamizmusa és a művészeti alkotások formáinak, eszmeiségének állandósága rajzolja meg azt a koordináta-rendszert, amelyben az eddig feltételezett kulturális kapcsolatok könnyebben feltárhatóvá, megmagyarázhatóvá válnak.

A fő célkitűzés az volt, hogy a dolgozat elején a M. Otte régész, őstörténész által megfogalmazott igényre valamiféle megoldási lehetőséget találjunk. Otte egy összefoglaló táblázat formájában képzelte el a Gravetti-kultúra elterjedéséről és különböző egységeiről meglevő információk összegyűjtését és összehasonlítását.³ A 3. ábra erre tesz kísérletet a kultúra egy kis szelete (jelen esetben a vénusz szobrok) alapján. A táblázatban a dolgozatban részletesen feldolgozott kutatási területek eredményei jelennek meg.

³ OTTE 1985. 481.

NAGY, SOK KÉPES TÁBLÁZAT

A Gravetti-kultúra területi csoportjainak éghajlati fázisokon és a művészeti alkotásokon alapuló időbeli behatárolása egy olyan módszernek tűnik, amely a későbbiekben más területekre is kiterjeszthető lesz:

A vénuszokon kívül a művészeti alkotások más típusain keresztül is vizsgálható bizonyos kulturális jelenségek elterjedése (időpont, útvonal). Ezeknek a részeredményeknek az összehasonlítása által még általánosabb következtetésekhez juthatnánk.

Ez a módszer más kultúrák globális (de csak vázlatos) vizsgálatához is alkalmazható lehet. Ezáltal lehetőség nyílik egy-egy kultúra fő fejlődési irányainak felrajzolására.

Végezetül azt mondhatnánk, hogy mostmár a művészetet sem szabad figyelmen kívül hagyni a kultúrák vizsgálatakor. Az alkotásokat nem csak esztétikai szempontból kell elemezni és a jelentéstartalmát kutatni, hiszen az már régen elveszett. A kultúra szerves részeként kell kezelni, meg kell keresni szerepét a kultúra értelmezésében és annak tér- és időbeli elhelyezésénél.

Ehhez a kutatási irányhoz kívánt ez a dolgozat a maga szűkre szabott keretei között hozzájárulni: a felső-paleolit gravetti vénuszok tipológiai ismérvei és a korszak környezeti viszonyainak ismerete alapján megrajzolni a Gravetti-kultúra területi csoportjai között feltételezett kapcsolódási pontokat.

IV. A kutatás témakörében készült publikációk és előadások jegyzéke

Publikációk

Bereczki, Á. 1997: Kísérlet a La Magdeleine barlang domborműveinek értelmezésére

TDK dolgozat

Bereczki, Á. 1999.: Újabb adalékok a felső-paleolit gravetti vénusz szobrocskák értelmezéséhez

Diplomamunka

Bereczki, Á. 1999.: Kísérlet a La-Magdeleinei barlang domborműveinek értelmezésére

Gesta 3: 19-26.

Bereczki, Á. 2000.: Beiträge zur Typologisierung der Venusstatuetten der Kultur Gravettien

Praehistoria 1: 173-185.

Bereczki, Á. 2002.: Book review on A. Verpoorte: Places of art, traces of fire

Praehistoria 3: 335-336.

Bereczki, Á. 2004.: Rókaszemfog ékszerek viselési szokásai két felső-paleolitikus temetkezés alapján

In: Halottkultusz és temetkezés, szerk. Ilon G., 43-54. Szombathely

Bereczki, Á. 2005.: Fázós vénusz

Kagylókürt 40: 22-27.

Bereczki, Á. 2005.: Erotika és gyermekvárás a jégkorszakban

3. évezred 2005/6: 89.

Bereczki, Á. 2005.: Tömegsírok a múltból

3. évezred 2005/7: 86.

Bereczki, Á. 2005.: Die Rolle der Grabungsbeilagen an der Determinierung des Geschlechtes im Kulturkreis Gravettien

In: Iszkustvo i Ritual lednikovoj epohi, szerk. V. S. Vetrov, 41-47. Lugansk

Bereczki, Á. 2005.: Die Untersuchung der neolithischen Plastik „Sichelgott” als ein Beispiel der interdisziplinäre Rolle der paläolithischen Forschungsmethoden

Das Altertum 49: 217-225.

Bereczki, Á. 2005.: Book review on Oblazowa cave, human activity, stratigraphy and palaeoenvironment

Praehistoria 3-4: 240-241.

Bereczki, Á. 2005.: Book review on Isskustvo i Ritual lednikovoj epohi

Praehistoria 3-4: 246-247.

Bereczki, Á. 2006.: A Sarlós Istenről – Másképpen

In: Kultúrák között – Hommage à Boglár Lajos

szerk. A. Gergely A. – Papp R. – Prónai Cs., 205-212. , Budapest, 2006. Nyitott könyv

Előadások

Bereczki, Á.: Paleolitikori emberábrázolások – előadás

Magyar Biológiai Társaság Embertani Szakosztálya 326. szakülése, Budapest, 2000.május

Bereczki, Á.: Az A. Leroi-Gourhan-i koncepció az antropológiai valláskutatás

szemszögéből – vitaindító előadás

Valláskutató Műhely ELTE Kult. Antr. Tanszék, 2001. április

Bereczki, Á.: Az őstörténet művészete – előadás

Károly Gáspár Egyetem, Budapest, 2002. május

Bereczki, Á.: A felsőpaleolitikum plasztikus művészeti alkotásainak elemzése fizikai antropológiai szempontból

Magyar Biológiai Társaság Embertani Szakosztálya 335. szakülése, 2002. október

Bereczki, Á.: Felsőpaleolit kori temetkezések Közép-Európában –előadás, Ősrégészeti

Társaság Konferenciája Szombathely, 2002. október

Bereczki, Á.: A „Fázós Vénusz”- fejezetek a vénuszok kutatásának történetéből

Miskolci Egyetem Ős-és Ókortörténeti Tanszékének rendezvénye, 2005. november